

marife

dini arařtırmalar dergisi
Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 19 • sayı / issue: 2 • kış / winter 2019

ARAŞTIRMA
Research

Pendnâme-i Mâtürîdî: Mâtürîdî'den Aforizmalar

Sinan Yılmaz

Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü İslâm Felsefesi Anabilim Dalı
yilmazsinan44@gmail.com | <https://orcid.org/0000-0001-7385-6801>

Geliř Tarihi / Received: 17.10.2019 • Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 24.12.2019

Öz

Bu çalışmada İmâm Mâtürîdî'ye nispet edilen Pendnâme-i Mâtürîdî adlı risalenin ona ait olup olmadığını tartışacağız, akabinde metnin Türkçe çevirisini sunacağız. Söz konusu risalenin İmâm Mâtürîdî'ye aidiyeti hakkında metni dil ve içerik olarak incelemek suretiyle bir fikre ulaşacağız. Mâtürîdî'nin Kitabü't-Tevhîd ve Te'vilâtü Ehli's-Sünne adlı eserlerinde bu esere herhangi bir atıf yoktur. Bu yüzden eseri içerik bakımından analiz ederek ihtiyatlı bir sonuca varmaya çalışacağız. Öncelikle yazarın kökeni hakkında bir değerlendirme yapacağız ve sonrasında onun ana dilinin Farsça olup olmadığına bakacağız. Pendnâme'nin yazıldığı dil Farsça olduğundan, bu dil metnin değerlendirilmesi açısından önemlidir. Ancak Mâtürîdî'nin bu dili bildiği iddiası ihtiyatla karşılanmalıdır. Çünkü bu konudaki kanıtlar tersini göstermektedir. Bu değerlendirmelerden sonra Mâtürîdî'nin eserleri ile Pendnâme arasında bazı karşılaştırmalar yapacağız. Karşılaştırmayı iki aşama halinde yapacağız. Birinci aşamada Mâtürîdî'nin eserlerindeki bazı düşünceler ile Pendnâme arasındaki farklılıklar üzerinde durmaya çalışacağız. Bu aşamadan sonra ikinci aşamaya geçeceğiz ve Mâtürîdî'nin bazı düşünceleri ile Pendnâme arasındaki benzerlikleri tespit etmeye çalışacağız. Bunu yapmaktaki amacımız eserin ona ait olup olmadığı konusunda her iki ihtimali de göz önünde bulundurmak ve daha objektif bir sonuca varmaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Mâtürîdî, Pendnâme, Vesâyâ, Aforizmalar, Özdeyişler.

Pandnâme-i Mâtürîdî: Aphorisms by Mâtürîdî

In this study, we will discuss whether İmâm Mâtürîdî is the author of Persian treatise Pandnâme-i Mâtürîdî (The Aphorisms of Mâtürîdî) or not, then we will present Turkish translation of the text. We will try to reach an opinion by analyzing the text in terms of language and contents. Mâtürîdî does not mention of this treatise in his Kitâb al-Tawhîd and Ta'vilâtü Ahl al-Sunna. Therefore, we will make a content analysis of the text and reach a cautious decision. We will first make an assessment of the author's origin and then we will see whether his native language is Persian or not. Because of the language in which Pandnâme is written is Persian, this language is important for the evaluation of the text. The claim that Mâtürîdî knows this language however, should be met with caution. Since the evidences on this issue show that the reality is different from that claim. After these evaluations, we will make some comparisons between Mâtürîdî's works and Pandnâme. We will make the comparison in two stages. In the first stage, we will try to focus on the differences between some thoughts in Mâtürîdî's works and Pandnâme. After this stage we will move to the second and we will try to identify the similarities between some of Mâtürîdî's thoughts and Pandnâme. Our goal in doing so is to consider both possibilities of whether the work belongs to him or not and to reach a more objective conclusion.

Keywords: Mâtürîdî, Pandnâme, Vasâyâ, Aphorisms, Epigrams.

Atf / Cite as

Yilmaz, Sinan. "Pendnâme-i Mâtürîdî: Mâtürîdî'den Aforizmalar". *Marife* 19/2 (2019): 693-719. <https://doi.org/10.33420/marife.634388>.

Summary

During the ancient and medieval ages in which the printing technique was not invented yet and the writing materials were scarce, the authorship of a work was always a matter of debate. The most reliable method was the writing down of a list of the works by their author or his mentioning one work of his in his other works. The information provided by biographers and historians is also illuminative on this issue. If none of these means is available, the only possible method for deciding the authenticity of the authorship of a work is that of comparing the themes of a less known work of an author with those occurring in his more known works. In addition, the congruence or incongruence of the language or languages spoken by an author with those used for composing a certain work also help reach an opinion. In light of these criteria, this study, providing a Turkish translation of the Persian treatise Pandnâma, shall focus on the accuracy of the ascription of it to Mâtürîdî, the great Imâm and founder of the Mâtürîdite school of Sunnite theology. First, one should note that Mâtürîdî's being ethnically non-Arab is known almost by certain. The biographical sources composed in the region, Central Asia / Turkestan, provide no information about his Arab origin. In addition, the Arabic he uses in his Kitâb al-Tawhîd involves some grammatical irregularities and stylistic awkwardness. So, the remaining possibility is that he might be Persian or Turkish.

Though there have been made some claims that Mâtürîdî's native language was Persian, that stands just as a possibility. It is true that Mâtürîdî used some Persian words in his Ta'wîlâtü Ahl al-Sunnah and Kitâb al-Tawhîd, this however does not prove that he knew Persian as well as to write a work in it. Furthermore, some exegetes like Ṭabarî before Mâtürîdî also used Persian words in their Arabic works. For Persian was another intellectual language along with Arabic and the founder of Ḥanafism, Abû Ḥanîfa was also Persian. Besides, a cursory glance at the Pandnâma shows that the treatise includes some views that were in agreement as well as those disagreeing with the teachings of Mâtürîdî which we know from his Kitâb al-Tawhîd and Ta'wîlât. With a view to reaching a more objective conclusion, we shall consider both possibilities. The most noteworthy aspect of the treatise as appearing to be in conflict with his canonical views is its distinctly Süfî tone. For example the maxim, "Regard the truth as spirit and deem the Süfî order as heart" is especially noteworthy. On the other hand, Mâtürîdî does not show any apparent interest in and predilection to Süfism. For him, means of knowledge are reason, sense perception and report. In addition, when he interprets the Qur'ânic tale of Khaḍr and Moses, he makes some comments that will not sound pleasant to the ears of the Süfîs.

Another theme that I tend to consider to be in disagreement with the general outlook of Mâtürîdî is the explicit ad feminam attitude. The treatise exhorts not to rely on women and appoint them as rulers over man. Yet, Mâtürîdî shows a quite positive attitude towards woman when interpreting the 34th verse of the Chapter Nisâ, as well as in his general thought system, clarifying that the human beings are ranked in superiority on the basis of their ethical and intellectual merits, and not on their substance or matter. Another problematic issue is the relationship between Mâtürîdî and the political elite. The Pandnâma emphasizes the obligation of obeying the rulers and rests any defiance with them on an imbalance of power between the subjects and their monarch. However, some reports ascribed to Mâtürîdî inform that he severely criticized his contemporaneous rulers and that he was not in good terms with them.

There are, however, many lines in the Pandnâma that are in harmony with the general Mâtürîdian outlook. Yet, they are not exclusively Mâtürîdian; on the contrary, they are generally acceptable within Islamic religious culture. For example, the treatise stresses the importance of self-knowledge, establishing between man's self-knowledge and proximity with God. Similar views appear in Kitâb al-Tawhîd.

The treatise pays a special attention to reason and investigation, highlighting the comprehension of things through reason. Mâtürîdî also attaches a great importance to reason and study, clarifying that man knows himself and God through rational investigation.

Another common point is related to the creedal and ritual principles of Islam. The treatise describes worship of God, obedience to Him and firmly standing by His commands and injunctions as important elements of a good and virtuous life. Likewise Mâtürîdî considers religion to be very crucial. Since people do not enjoy the same intellectual capacity, God sent to them His messengers to help them realize their

full potential. In addition, for were there not religion, people would fall in chaos and strife; therefore, religious commands and injunctions are indispensable.

There are some other aphorisms that are related to other topics. The text looks more like an ethical treatise that includes some practical and moral advices. Which is to say that it is not written to discuss a specific subject. One may think of it as addressing general people, because it is quite simple in terms of contents and style.

To speak decisively of the authenticity of the treatise, further studies are needed. On the basis of the evidences offered above, however, the possibility of the inauthenticity of the work weighs down heavier. For the text does not involve exclusively Mâtürîdîan themes or views. Conversely, it does involve some views and themes which we know by certain to be in conflict with Mâtürîdî's theological and intellectual characteristics.

Giriş

Matbaa tekniğinin henüz mevcut olmamasına ilaveten yazı malzemelerinin oldukça iptidâî ve kıt olduğu antik ve ortaçağlarda bir eserin bir yazara aidiyeti meselesi her zaman tartışma konusu olmuştur. Yazarlar bu problemi aşmak için usul olarak sağlıklarında iken eserlerinin listesini ya kendileri yazmışlar, ya da öğrencilerine yazdırmışlardır. Sağlıklarında iken şöhret bulmuş ya da bir şekilde siyasî iktidarın teyit ve himayesine mazhar olmuş yazarlar bu anlamda daha şanslıdır, zira kendi dönemlerinden itibaren kalabalık bir öğrenci kitleleri olmuş, eserleri nesilden nesle canlı bir gelenek olarak aktarılmış, ilim mahfillerinde mütalaa ve müzakere edilmiştir. Yazarların çok maruf ve meşhur olan eserlerinde diğer eserlerine yaptığı atıflar, yani çapraz atıflar da bu anlamda değerli ve işlevseldir. Yine tabakat ve tarih yazarlarının bizzat karşılaştıkları bir müellifin eserlerinden söz etmeleri ya da o müellifle karşılaşan kimselerden nakille eserlerini zikretmeleri bir diğer yoldur. Son olarak müellif nüshaları da bu bağlamda zikredilmelidir.

Böylesine doğrudan şahitlerin ve delillerin olmadığı durumlarda bir eserin yazarına aidiyetini tayin ve tespit etmek için dolaylı araçlara ve birtakım ipuçlarına müracaat etmekten başka çare kalmamaktadır. Bu yöntemlerden en yaygın kullanılanı bir yazarın temel düşüncelerini ve terimlerini tespit etmek, sonrasında bu fikir ve terimleri aidiyeti tartışmalı eserlerde aramaktır. Tartışmalı eserlerde bu fikirlerin varlığı eserin aidiyetine güçlü bir delil teşkil ederken bu fikirleri nakzeden ifadelerin varlığı aksine bir delil teşkil eder. Ancak bu yöntem anahtar terim ve düşüncelere tartışmalı eserde rastlanmadığı takdirde kesin bir sonuç vermeyecektir.

Bir eserin bir yazara aidiyetinin tespitinde, eserin dili ile yazarın etno-kültürel kökeni ve bildiği diller arasındaki uyum yahut uyumsuzluk da önemli bir ipucu sunar. Bir dili bilmediğinden emin olduğumuz yazarın o dildeki bir eserin –en azından doğrudan– yazarı olması mümkün değildir.

Bu hususlar ve kriterler ışığında, Mâtürîdî'ye nispet edilen Farsça bir risalenin gerçekten ona ait olup olmadığını araştırmaya ve tartışmaya çalışacağız. İlk olarak şunu ifade edelim ki Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el-Mâtürîdî es-Semerkanî (ö. 333/944) İslâm düşünce tarihinin şüphesiz en önemli simalarından biridir.¹ Onun Arap olmadığı kesinliğe yakın olarak bilinmektedir. Mâtürîdîlik tarihi alanında önemli çalışmalar gerçekleştirmiş bir araştırmacı olan

¹ Sönmez Kutlu, *İmam Mâtürîdî ve Maturidilik*, 8. Baskı, (Ankara: Otto Yayınevi, 2018), 140.

Sönmez Kutlu, bununla ilgili olarak birtakım gerekçeler sıralar ve sonuçta onun Türk olduğu yönünde kanaat izhar eder. Söz konusu gerekçeler şunlardır:

1. Onun yetiştığı bölgedeki kaynaklarda Arap olduğuna dair bir bilgi yoktur.
2. Onun soyunu Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye dayandıran Zebîdî, bunu takdir ve şerefleendirme amacıyla yaptığını belirtmektedir.
3. Mâtürîdî'nin kaleme aldığı eserlerde birtakım gramatik hatalar ve çeşitli ifade bozuklukları vardır.
4. Mâtürîdî eserlerinde bazen Türkçe cümle yapısına uygun ifadeler kullanır.
5. Eş'arî'nin mensupları onun Arap olmasıyla övünürken aynı şey Mâtürîdî için söz konusu değildir.²

Mâtürîdî'nin doğup yetiştığı bölge olan Semerkand'da Farsça dönemin ilim ve kültür dillerinden biri olduğundan Mâtürîdî'nin bu dili bilmesi ihtimal dâhilindedir.³ Ulrich Rudolph ikna edici delillere dayanmadan Mâtürîdî'nin ana dilinin Farsça olduğunu iddia etse de⁴ bu yalnızca bir ihtimaldir ve onun Farsçasının bir eser yazacak düzeyde olup olmadığı ayrı bir inceleme konusudur. Mâtürîdî araştırmacıları Mâtürîdî'nin, hem *Te'vîlâtü Ehlî's-Sünne*'sinde hem de *Kitâbü't-Tevhîd*'inde bazı Farsça kelimeler kullandığını tespit etmiştir. Bunlardan birkaç tanesine aşağıda yer vermek istiyoruz:

“1. Mâtürîdî *فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا* : “Balık, denizde bir yol tutup gitmişti” (Kehf Sûresi 18: 61) âyetinde geçen *سَرَبًا* (serabâ) kelimesi üzerinde durur ve şöyle söyler: “Ebû Avsece demiştir ki: *سَرَبًا* / serabâ, yani deliğe (*السَّرْبُ* / es-sirbu) girdiği gibi denize girdi. *السَّرْبُ* / es-sirbu da yerin içi (*دَاخِلُ الْأَرْضِ* / dâhilu'l-ard) demek olup Farsçada ona *سُورَاخ* / sûrâh denir.”⁵

Ancak *Te'vîlâtü Ehlî's-Sünne* muhakkıkı Fâtîma Yûsuf el-Haymî, Tahir Uluç'un *سُورَاخ* olarak okuduğu kelimeyi *سَمْهَجٌ* / semhec olarak zapt etmiştir. Oysa *سَمْهَجٌ* Arapça kökenlidir, *yumuşak ve kolay şey, tatlı ve yağlı süt veya su katılmış süt* anlamlarına gelmektedir. Dolayısıyla bu Arapça kelimenin Mâtürîdî'nin ifade ettiği “yerin içi” manasında *سَرَبٌ* / sirb kelimesine karşılık gelmesi olanaksızdır. Oysa *سُورَاخ* / sûrâh Farsça kökenlidir ve *delik, yarık, açıklık, mağara, tünel* anlamlarına gelmektedir. Dolayısıyla muhakkık veya müstensihler muhtemelen Farsça bilmediklerinden dolayı kelimeyi gördükleri gibi *سَمْهَجٌ* semhec olarak yanlış kaydetmiş olmalıdırlar. Sonuç olarak Uluç'a göre *سُورَاخ* / sûrâh olarak düzeltilmesi daha uygun gözükmektedir.⁶

2. *تَرْمِهِم بِحَجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ* : O kuşlar, onların üzerlerine siccîl (pişmiş tuğladan yapılmış taşlar) atıyordu.

Mâtürîdî *سِجِّيلٍ* / siccîl kelimesi üzerinde ihtilaf edildiğini söyler ve devam eder: “Bazısı demiştir ki: *سِجِّيلٍ* / siccîl, taş firavunlara azap ve helak etmek için yaratılmış

² Kutlu, *İmam Mâtürîdî ve Maturidilik*, 26.

³ Tahir Uluç, “İmâm Mâtürîdî Düşüncesinde Etnik ve Kültürel Unsurlar”, *Günümüz İslam Dünyasında Meseleler ve Çözüm Yolları*, (Uluslararası Sempozyum, 10-12 Ekim 2016), ed. Cezmi Bayram v.dğr. (İstanbul: Şen Yıldız Yayıncılık, 2016), 394.

⁴ Ulrich Rudolph, *Semerkant'ta Ehl-i Sünnet Kelâmı Mâtürîdî*, trc. Özcan Taşçı, (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017), 309.

⁵ Uluç, “İmâm Mâtürîdî Düşüncesinde Etnik ve Kültürel Unsurlar”, 388.

⁶ Uluç, “İmâm Mâtürîdî Düşüncesinde Etnik ve Kültürel Unsurlar”, 388.

bir yerin ismidir. Bazısı demiştir ki: Arapçalaşmış Farsça bir kelimedir. Aslı سنڭ و گڻ / seng u gil'dir ve siccîl, takdiren pişmiş tuğla anlamındadır.”⁷

Farsça سنڭ و گڻ seng u gil, bilgisi Taberî'de de mevcuttur.⁸

Yukarıdaki iki örnekte görüldüğü üzere Mâtürîdî'nin kullandığı Farsça kelimeler oldukça sınırlıdır. Ayrıca bu kelimelerin bazıları Mâtürîdî'den önce Taberî gibi müfessirlerin eserlerinde geçmektedir. Yani o dönemde zaten böyle bir gelenek vardı. Hanefî literatürde Arapça yazılan eserlerde Farsça kelimelere ve cümlelere yer vermek Fars ve Türk müelliflerin bir geleneğidir. Bunun sebebi Farsçanın da bir ilim ve kültür dili olması ve Hanefî mezhebinin kurucusu Ebû Hanîfe'nin Fars olmasıdır.⁹ Dolayısıyla elde başka herhangi bir delil olmadan bu kelimelerden hareketle Mâtürîdî'nin Fariş olduğu ya da Farsça bir eser yazacak düzeyde Farsça bildiği çıkarımını yapmak çok makul görünmemektedir. Bundan dolayı ona atfedilen *Pendnâme* (*Vesâyâ* veya *Münâcât*) adlı eserin onun olduğu iddiası ihtiyatla karşılanmalıdır. Üstelik metnin içeriğindeki birtakım aforizmalar da bu konudaki şüpheleri arttırmaktadır. Bu aforizmaları şu şekilde örneklendirebiliriz:

1. Kadınlara Karşı Takınılan Olumsuz Tavır

عورتان را بر مردمان به هیچ جای استوار مدار (Kadınları erkekler üzerine hiçbir yerde yönetici kılma.)

بر زنان استوار میباش (Kadınlara itimat etme)

بیرزنان را به خانه راه مده (Yaşlı kadınların eve gelmesine izin verme.)

Metinde yaşlı kadınlara yönelik olarak kullanılan ifade üstünlük meselesinden ziyade başka endişelere yönelik olarak kabul edilse dahi, diğer ifadelerde kadınlara karşı bütüncül olarak sergilenen olumsuz tutum, metnin Mâtürîdî'ye aidiyeti konusunda bizce şüphe uyandıran bir unsurdur. Çünkü Mâtürîdî cevhersele anlamda bir üstünlüğü kabul etmez. Varlıkların aynı cevhere ya da farklı bir cevhere sahip olmaları, onları birbirinden üstün ya da aşağı yapmaz. Ona göre melek, şeytan ya da insan gibi bir varlığı diğerinden üstün kılacak şey cevher değil, arazlar noktasında ele alınmalıdır.¹⁰

Ayrıca Mâtürîdî, bazı Kur'ân ayetlerini göz önünde bulundurarak kadınlar konusunda iyimser bir yaklaşım sergilemiştir. Örneğin, Kur'an'da geçen “*Allah'ın (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar...*” (en-Nisâ 4/34) ayetini ele alırken erkeklerin çeşitli işler yapmalarını ve kadınların ihtiyaçlarını gidermeleri gerektiğini belirtir. Çünkü fiziksel güç gerektiren iş dünyasında kadınlar

⁷ Mâtürîdî'nin kullandığı Farsça diğer kelimelerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Uluç, “İmâm Mâtürîdî Düşüncesinde Etnik ve Kültürel Unsurlar, 388-393. Ayrıca Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, trc. Mehmet Erdoğan, Bekir Topaloğlu, (İstanbul: Ensar Vakfı, 2019), 17: 349.

⁸ Uluç, “İmâm Mâtürîdî Düşüncesinde Etnik ve Kültürel Unsurlar, 388-393; et-Tu'cibî, *el-Muhtasar min Tefsiri'l el-İmâm et-Taberî*, tah. Muhammed Hasan Ebu'l Azm ez-Zefeyti, (el-Heyetü'l-Mısıriyyetü'l-Ammetu li'l-Küttâb, 1980), 532.

⁹ Uluç, “İmâm Mâtürîdî Düşüncesinde Etnik ve Kültürel Unsurlar”, 388.

¹⁰ Tahir Uluç, “Abû Maşûr al-Mâtürîdî's Universalist Interpretation of Islam”, *İlahiyat Studies* 8/1 (Haziran 2017), 30-32.

erkeklerden zayıftır. Ancak bazı kadınlar iş yükünü omuzlarına alır, erkeklere ihtiyaç duymadan kendi ihtiyaçlarını kendileri karşılarırsa bu da geçerli ve meşru bir durumdur. Hatta kadınlar evlilik işlerini üstlerine alır ve yaparlarsa bu da caiz olur.¹¹

Mâtürîdî daha ziyade kadın erkek eşitliğini toplumsal statü noktasından ele alır ve mutlak anlamda bir hiyerarşi kabul etmez. Ona göre varlıklardaki üstünlük şu üç noktada ele alınmalıdır:

a. Allah bir cevheri diğerinden üstün tutmamıştır. Bundan dolayı varlıklar cevher açısından birbirinden üstün değildirler.

b. Varlıkları birbirinden üstün kılan şey tabiatlarındaki özellikler değil, iradeleriyle elde ettikleri niteliklerdir.

c. Üstünlük irade ve salih amel ile elde edilir.¹²

İfade etmek gerekir ki çeşitli bakımlardan Türk-İslam geleneğinde kadınlara karşı olumsuz bir anlayış yok değildir. Örneğin *Kutadgu Bilig*'de "Kadını başıboş bırakma, kapıyı kapalı tut; insana her türlü uygunsuzluk kadından gelir"¹³ şeklinde bir ifade geçer. Yine Peygamberimize dayandırılan bir rivayet ise "Kendimden sonra erkeklere kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım"¹⁴ şeklindedir. Başka kaynaklarda da kadınlara karşı bu türden olumsuz tavırlara rastlamak mümkün, fakat amacımız açısından gereksizdir. Bizim burada ortaya koymak istediğimiz husus, aforizmalardaki kadınlarla ilgili görüşlerin Mâtürîdî'nin düşüncesinde esaslı bir problem oluşturduğudur. Çünkü ona göre cevher olarak kadın ile erkek arasında bir fark yoktur. Üstünlüğü elde edebilmenin imkânı irade ile elde edilen niteliklerdir. Ayrıca sâlih amel de üstünlük için önemlidir. Dolayısıyla Mâtürîdî'nin varlıklara yönelik üstünlük meselesiyle ilgili ortaya koyduğu ilkeler, *Pendnâme*'de kadınları bir varlık olarak erkeklerden aşağıda gören aforizmalarla karşılaştırıldığında bu ifadelerin Mâtürîdî'ye aidiyeti şüphe uyandırmaktadır.

2. Mâtürîdî'nin Tasavvufla İlişkilendirilmesi

Pendnâme adlı eseri yayınlayan İranlı araştırmacı İrec Efşâr, metnin Mâtürîdî'ye ait olduğunu iddia etmesine rağmen metnin girişindeki Mâtürîdî'ye atfedilen Arapça ibareden başka herhangi bir delil sunmaz. "من فوائد قطب المشائخ قدوة" ¹⁵ Bu ibarede sûfiler için kullanılan "kidveti's-sâlikîn" (salıkların örneği) ibaresinin Mâtürîdî için kullanılması Mâtürîdî'nin genel karakterine ters düşmektedir. Ayrıca metinde tasavvufu ön plana çıkaran ve ona yüksek bir değer atfeden birtakım aforizmalar da bulunmaktadır. Bu ise Mâtürîdî'nin metinlerinde karşılığı olmayan bir

¹¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, trc. Yusuf Vehbi Yavuz, Yusuf Şevki Yavuz, 3: 182.

¹² Uluç, "Abû Mansûr al-Mâtürîdî's Universalist Interpretation of Islam", 33.

¹³ Yusuf Has Hacı, *Kutadgu Bilig*, trc. Reşid Rahmeti Arat, (Ankara: Türk Tarih Kurumu basımevi, 1998), 104. Ayrıca bu eseri başından sonuna kadar inceledik ve bazı aforizmalarda kimi yakınlıklara denk gelsek de aralarında sistematik sayılabilecek bir benzerlik veya ilişki tespit edemedik.

¹⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Şahîhi'l-Buĥârî*, (Beyrut, Daru'l-Ma'rife, 1379), 9: 138. Aktardığımız bu rivayetin sıhhat şartlarını taşıyıp taşımadığı konumuzun dışındaki bir olgu olduğundan ayrıca üzerinde durma gereği duymadık.

¹⁵ *Pendnâme-i Mâtürîdî*, Nşr. İrec Efşâr, *Ferheng-i İrân-Zemîn*, 9 (1345 hş.), 46.

şeydir.¹⁶

شريعة را تن انگار (Şeriatı beden farz et.)

طريقت را دل شمر (Tarikatı kalp say.)

حقيقت را جان شناس (Hakikati ruh bil.)

Benzer bir yaklaşım U. Rudolph'tan da gelir. O, Mâtürîdî'nin sûfi olarak tanınmasının ve mistik tarzda vaaz vermesinin mümkün olmadığını belirtir. Ona göre Mâtürîdî'nin mutasavvıf olduğunu kanıtlayan hiçbir belge yoktur. Tam tersine onun sûfi yolunu hatalı bulduğuna dair çeşitli kanıtlar vardır. Ayrıca Mâtürîdî'nin günümüze ulaşan eserlerinde böyle bir kanıt olmamasının yanında, kaybolan eserlerinin başlıklarında da tasavvufla ilgili bir işarete rastlanmamaktadır.¹⁷

Mâtürîdî'nin eserlerinde sûfilîğe olumlu bakan bir ifadeye rastlanmadığı gibi, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*'sinde sûfililerin tasavvufi bilgiye veya ledünnî ilme delil getirdikleri Hızır-Mûsâ kıssasını ve Kehf Sûresi, 18/63. âyetini tefsir ederken, sûfililerin çok da hoşuna gitmeyecek yorumlarda bulunur: "Bir kimse ilim almak ve öğrenmek için bir kişinin yanına gidip gelse ve bu arada kendisinde bir takım kabul edilemez ve haksız davranışlar görse, Hz. Mûsâ'nın (a.s.) arkasına yaptığı gibi ondan ayrılması ve bilgi almaması gerekir. Çünkü gemiyi deldiğini, çocuğu öldürdüğünü görmüş ve bunun dışında zâhiren kabul edilemez ve haksız davranışlar müşahede etmişti. Hâlbuki o bütün bunları emir üzerine yapmıştı. Hz. Mûsâ (a.s.) onunla birlikte olmaktan hoşlanmamış ve arkadaşlık ettiğine çok pişman olmuş, o kişi de kendisine bütün bu yaptıklarının iç yüzünü anlatan bilgileri açıklamıştı. Bir kimse ilim aldığı bir şahısta birtakım kabul edilemez ve haksız davranışlar gördüğü zaman üzerine düşen yükümlülük budur. O kişiden ayrılması ve kendisinden ilim almaması gerekir."¹⁸

Bu ayetlerin tefsiri ile ilgili Taberî (ö. 310/923) herhangi bir yorumda bulunmaz ve yalnızca mevcut ayetleri aktarmakla yetinir.¹⁹ Râzî (ö. 606/1210) ise zâhir ile bâtın ilim arasında bir fark olduğunu söyler. Ona göre Hz. Musa zâhire göre hüküm vermiştir. Hızır ise işlerin iç yüzünü biliyordu ve ilim derecesi bakımından Hz. Musa'dan daha üstündür.²⁰ Yani bu ayetlerin tefsirine Mâtürîdî farklı yaklaşmaktadır ve sufilerin tasavvufi bilgiye delil getirmelerini kabul etmemektedir.

Dolayısıyla *Pendnâme*'yi kuşkulu kılan en önemli sebeplerden biri yukarıda aforizmalarda da aktardığımız üzere açık tasavvufî düşüncelerdir. Tasavvuf, Mâtürîdî'nin genel düşünce yapısına –en azından bugün bilindiği kadarıyla– uygun olmayan bir anlayıştır. Ayrıca onun *Kitâbü't-Tevhîd* adlı eserinde tasavvufun bilgi kaynağı olan sezgi, kendisine bilgi değeri olarak bir yer bulamaz. Ona göre bilgi kaynakları haber, duyu ve akıldan ibarettir; yani sezgi bunların dışındadır ve bir bilgi değeri yoktur.²¹ Dolayısıyla sûfilîği yücelten *Pendnâme*'deki anlayışın Mâtürîdî'nin

¹⁶ Uluç, "İmâm Mâtürîdî Düşüncesinde Etnik ve Kültürel Unsurlar," 394-395.

¹⁷ Rudolph, *Mâtürîdî*, 216.

¹⁸ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, terc. İbrahim Tüfekçi, Yusuf Şevki Yavuz, (İstanbul: Ensar Vakfı, 2018), 9: 114.

¹⁹ Et-Taberî, *Taberî Tefsiri*, trc. Mehmet Keskin, (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2006), 3: 375-384.

²⁰ Er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, trc. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci v.dğr., (Ankara: Huzur Yayınevi, 1993), 15: 235.

²¹ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, trc. Bekir Topaloğlu, (İstanbul: İsam Yayınları, 2018), 58-65.

genel çizgisiyle uyduğu kolaylıkla söylenemez.

3. Hükümdarlara Yönelik Yaklaşımlar

Gerçekte hükümdarlara yönelik olarak –ilk bakışta– çok da aykırı bir düşünce taşımayan bu aforizmalara değinmeyi konumuz açısından önemli görüyoruz. Çünkü Mâtürîdî'nin düşünce sisteminde devlet adamlarına yönelik birtakım yaklaşımlar vardır ve bu aforizmaların, o düşünceler çerçevesinde ele alınması, metnin değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir:

در جایى كه باشى خدای باتست بر سلطان گستاخ مباح (Nerede olursan ol Allah seninlemdir. O yüzden sultana karşı küstahlık etme.)

ازسلطان برحذر باش اندك نوازش ازو بسیار دان (Sultandan sakın, ondan az iltifatı çok bil.)

با خداوند دولت مكاوحت مكن كه كم آيى (Devletin padişahlarıyla zıtlasma çünkü gücün yetmez.)

Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki Mâtürîdî, klasik İslâm siyaset düşünce-sine uygun olarak mümin olan devlet başkanına itaati gerekli görür. Ancak itaat ibadet gibi görülmez ve dolayısıyla itaat şirk anlamına gelmez. İtaatten anlaşılması gereken şey emredilen fiili yapmaktan ibarettir. Ancak Mâtürîdî, meliklere yönelik mutlak itaatin getirdiği tehlikelere dikkat çeker ve onların Allah'ın helal kıldığını haram ve haram kıldığını helal kılarak kendi tabilerini saptırdıklarına dikkati çeker. Ayrıca her şeyin Allah'ın mülkü olduğuna, ellerinde olan mülk, saltanat ve fazla maldan dolayı meliklere uyma, onlara saygı gösterme ve hizmet etmenin yasaklandığına işaret eder.²²

Yukarıda aktardığımız aforizmalara dönecek olursak, bunlardan birincisi ve üçüncüsü özellikle ilginçtir. Çünkü Mâtürîdî'ye göre zulmeden bir sultanın zulmüne adalettir demek ve böyle bir sultanı adil kabul etmek inanç ve ahlak ilkeleriyle uyuşmaz. Ona göre amelleri terk etmek veya büyük günah işlemek kişiyi dinden çıkarır, ancak kesin naslarla haram kılınan bir şeyi helal kabul etmek kişiyi dinden çıkarır.²³

Mâtürîdî adı zulüm ile anılan bir devlet başkanını hutbelerde adil olarak takdim eden ve Allah için kullanılan bazı sıfat ve künyeleri zalim başkana layık gören halifeleri sert bir dille eleştirmiştir.²⁴ Kutlu, Mâtürîdî'nin kaynaklarda resmi yetkililerle olan münasebetlerinde bir boşluk bulunmasının sebeplerinden bir tanesinin de bu olabileceğini ifade eder. Ona göre Mâtürîdî resmi görevlilerle yakın temasta bulunan Ebu'l-Kâsım el-Ka'bî'yi eleştirmiş ve şöyle demiştir: “Eğer lanet edilmeye hak kazanmış biri varsa yukarıdaki iddianın sahibi buna en münasip görünen olmalıdır, çünkü onun fisk niteliği taşıdığı ve zalim devlet adamlarıyla ilişki içinde bulunduğu bilinmektedir...”²⁵

Mâtürîdî'nin zalim devlet başkanlarıyla ilişkilerinin iyi olmadığını gösteren

²² Şükrü Özen, “Mâtürîdî ve Siyaset: Hilâfetin Kureyşiliği mes'elesi”, *Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Mâtürîdilik*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 2009), 532-533.

²³ Kutlu, *İmam Mâtürîdî ve Maturidilik*, 37-38.

²⁴ Kutlu, *İmam Mâtürîdî ve Maturidilik*, 38.

²⁵ Kutlu, *İmam Mâtürîdî ve Maturidilik*, 38-39.

bir rivayet de şöyledir: “Dönemin sultanının görevlilerinden birisi, Mâtürîdî'nin öğrencilerinden birinin evine yerleşir. Öğrencisi bu durumu Mâtürîdî'ye şikâyet eder. Bunun üzerine Mâtürîdî, bu kişinin, öğrencisinin evini boşaltması için sultana bir elçi gönderir; ancak sultan olumsuz cevap verir. Mâtürîdî evi işgal eden kişiye beddua bulunur, bunun sonucunda bu kişi kulunç [kolon kanseri] hastalığına tutulur ve evi boşaltır.”²⁶

Aktarılan aforizmalar ile yukarıda alıntılanan ifadeler karşılaştırıldığında iki yaklaşım türü arasında uyumsuzluk olduğu göze çarpmaktadır. Aforizmalarda kastedilenlerin adil devlet adamları olduğu düşünülebilir. Ancak metinde bu yönde bir takyit serdedilmemesi ve padişahlarla zıtlaşmanın bir güç dengesizliğine bağlanması ve bunun neticesinde geri çekilme ve sineye çekme tavsiyesi, zulme karşı tavırını açıkça gösteren bir karakter yapısına pek uymamaktadır.

Sonuç olarak yukarıda nakledilen aforizmalar metnin Mâtürîdî'ye aidiyetine şüphe düşüren unsurlar içermektedir. Ancak *Pendnâme*'nin bazı noktalarında Mâtürîdî'nin düşüncesine paralel ifadeler de mevcuttur; ancak bunlar fikir olarak Mâtürîdî'yi ayrıcalıklı kılacak bir nitelikte değildir. Daha ziyade genel kabul gören din, ilim ve kültürle ilgili düşüncelerdir. Bunları birkaç başlıkta ele alabiliriz:

a. Kendini Bilmeye Yapılan Vurgu

Metindeki bazı aforizmalarda insanın kendini bilmesinin önemi belirtilir. Kendini bilmeye yapılan bu vurgu ise Hz. Peygambere nispet edilen “*Nefsini bilen Rabbini bilir*” sözünü bize hatırlatır. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin de “Aslı yoktur” diyerek uydurma olduğunu belirttiği gibi bu zayıf bir rivayettir.²⁷ Buna rağmen bu rivayet geleneğimizde bir yer bulmuş ve kabul görmüştür. Ayrıca daha öncesinde Antik Yunan geleneğinde de benzer bir kullanım vardı. Özellikle Sokrates'e dayandırılan bu sözü Platon kendi eserlerinde de Sokrates'e söyler.²⁸ Benzer şekilde hem *Pendnâme* hem de Mâtürîdî aynı düşünceye değiniyor.

چون جاه و مال یابی از خویشتن شناسی غافل میباش (Mal ve mevki bulduğunda kendini bilmekten gafil olma.)

هرک از خود خیر ندارد ازو دور باش که رحمت حق تعالی روی به تو دارد (Her kim ki kendinden habersizdir ondan uzak dur ta ki Hakk Teâlâ'nın rahmeti senin üstünde olsun.)

Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*'inde bu konuya özellikle değinmiştir. Ona göre kendi öz yapısını tanıyan kişi, onun sahip olduğu tatma, duyma gibi arzuların incelemelerinden haberdar olmamasının yanında, vücudunda bozulan şeyleri düzeltmesini, ne kadar yaşayacağını ve hangi mekânlarda bulanacağını da bilemez. Kendini bilen kişi vücudundaki fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçların ortaya çıkış zamanını bilmediği gibi bunları gidermenin mahiyetini de tam olarak kavrayamaz. Kişinin nefsinin geçirdiği serüvenleri zihninde tasavvur etmesi çok zor iken bunları aklıyla kuşatması çok daha zordur. Bütün bunlar karşısında kendini tanıyan kişi, nefsinin kendisinin yaratıp yönetmediğine kaçınılmaz olarak ulaşmak durumunda kalır.

²⁶ Özen, “Mâtürîdî ve Siyaset: Hilâfetin Kureyşliği Mes'elesi”, 546.

²⁷ Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Kabes fî Şerhi Muvatta'i Mâlik b. Enes*, thk. Muhammed b. Abdullah Veled Kerîm, (Darü'l-Ğarbü'l-İslâmî, 1992), 1: 1124.

²⁸ Platon, *Philebos*, terc. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2013), 89-90.

Mâtürîdî'ye göre kendini bilen bir insan şunun idrakine varır ki taşıyıcısı olduğu çeşitli zaaf ve ihtimallere karşın bazı hususlara vakıf olabilen ve bazı sebepleri kavrayabilen kendisi gibi bir varlığın mevcudiyeti, yalnızca kendi nefsinin kuşatan ve hiçbir şekilde aşamadığı yaratılmışlığın her türlü özelliğinden münezzeh bulunan bir varlıkla mümkündür.²⁹

b. Akla ve Araştırmaya Verilen Önem

Mâtürîdî, aklın kendi mahiyetinin ne olduğunu bilme gücüne sahip olmadığını söyler. Ona göre akıllar, akılların keyfiyetini ve mahiyetini anlama konusunda hem âciz, hem de cahildirler. Aynı şekilde akıl da kendisinin işleme biçiminden ve mahiyetinden habersizdir. Bu konuda duyular da bir bilgi veremez, vahiy de suskun kalır. Ancak Mâtürîdî yine de akli nitelikleri ve fonksiyonları bakımından bir değerlendirmeye tabi tutar ve gerçeğin akılla idrak edildiğini söyleyerek hakikat yolunda ona yüksek bir değer atfeder.³⁰

Benzer şekilde metindeki birtakım aforizmalar akla özel bir vurgu yapar ve onun önemini belirtir. Bu aforizmalar, bilgisizliğin kötülüğünü vurgular ve insanları akıllarını kullanmaya, varlığın hakikatini araştırmaya teşvik eden birtakım tavsiyeler içerir. Ayrıca kişinin araştırmaları neticesinde varlığının kaynağı olan Allah'ı bulması ve O'na karşı vazifelerini yerine getirmesi ile mutluluk arasındaki ilişki de önem taşır.

عقلرا بنیاد شمر (Akli temel say.)

به صبر بلندی جوی (Sabırla yüceliği ara.)

دوزخ نقد نادانی را شمار (Bilgisizliği peşin cehennem say.)

محالرا به هیچ تأویل باور ممکن (İmkânsıza hiçbir tevülle inanma.)

Mâtürîdî'ye göre insan, kendi varlığının hallerini araştırarak bazı derunî hallerine sahiptir. Bu araştırması ile insan varlığının prensiplerine vakıf olur ve bunun kendiliğinden mi yoksa yaratıp yönetme kudretine sahip bir varlık vasıtasıyla mı olduğunun şuuruna varır. Özellikle aklın kullanılması konusunda oldukça hassas olan Mâtürîdî, insana düşünmeme hissinin şeytan tarafından telkin edilen bir vesvese olduğunu söyler. Şeytanın bundaki amacı insanı aklının ürünü toplamaktan alıkoymak, fırsatları değerlendirmesine ve arzularını gerçekleştirmesine imkân verecek ilahi emaneti kullanmaktan onu korkutmaktır. Mâtürîdî buna delil olarak da şunu söyler: "İnsanın, nesnelere hakkında fikir yürütmek suretiyle aklını kullanması, bu sayede onların başlangıç ve sonuçları ile ilgili olarak gizli kalan yönlerini ve ayrıca sonradan vücut bulup bir yaratıcının varlığına delil oluşturmalarını tespit edip öğrenmesi kendisini nefsânî arzulardan alıkoymaktadır. Kişi böyle bir engellemenin şeytan işi olduğunu mutlaka anlayacaktır."³¹

Mâtürîdî'ye göre düşünen bir insanın üç alternatifi vardır. Birinci alternatifte insanın düşüncesi onu, kendisinin yaratılmış olduğu ve onun eylemlerinin karşılığı-

²⁹ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 220-221.

³⁰ Hülya Alper, *İmam Mâtürîdî'de Akıl-Vahiy İlişkisi*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2017), 54-55.

³¹ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 279-280.

nın bir yaratıcı tarafından verileceği şuuruna vardırır. Böyle bir insan Allah'ın rızasına götürecektir davranışlara yönelir, O'nun gazabını celbedecek davranışlardan sakınır ve böylece mutluluğu bulup dünya ve ahiret şerefini elde eder. İkinci alternatifte ise kişi bu bahsi geçen hususları reddeder ve dünya zevklerinin peşinden gider ve yaptıklarının karşılığını öbür dünyada görür. Üçüncü alternatifte ise kişinin davet edildiği gerçeğin iç yüzünü anlama kabiliyeti olmaz ve böyle bir kimsenin gönlü huzura kavuşur ve zaman zaman zihnine gelebilecek fikirlerin doğuracağı endişe de ortadan kalkar.³²

Mâtürîdî'nin düşünme ile ilgili ortaya koyduğu bu üç alternatiften birincisini doğru bulduğu gerek Mâtürîdî'nin genel düşünce yapısından, gerekse metnin bağlamından anlaşılmaktadır. Burada dikkat çekmek istediğimiz nokta, Allah'a kulluk etmenin düşünme ile ilişkisi ve bunun neticesinin ise mutluluk olmasıdır. *Pendnâme*'de geçen شادی از عبادت جوی (Mutluluğu ibadette ara.) aforizması da bu anlamda Mâtürîdî'nin düşüncesine paralel olarak gösterilebilir.

c. İslâm'ın İnanç ve İbadet Esaslarına Yapılan Vurgu

Pendnâme'de İslâm'ın inanç ve ibadet esaslarını ele alan özdeyişler vardır. Allah'a kulluk yapılması, O'na itaat edilmesi, O'nun gönderdiği dinin emirlerine sıkı sıkıya bağlılık iyi bir insan olarak yaşamak adına önem kazanır. Örnek vermek gerekirse;

عمر در پرستش او خرج کن که حساب خرج او خواهد خواست (Ömrü O'na ibadetle harca çünkü onu (ömrünü) harcamanın hesabını soracaktır.)

نماز و زکوة و حج و غزو را بگزار و فراموش مکن (Namazı, zekâtı, haccı ve cihadı eda et ve unutma.)

به حکم حق تعالی راضی باش (Hakk Teâlâ'nın hükmüne razı ol.)

دلیل راه آخرت پیغامبر را دان (Peygamberi ahiret yolunun kılavuzu bil.)

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür; ancak bu kadarı da *Pendnâme*'nin bazı kısımlarının Mâtürîdî'nin düşünceleriyle benzerliğini ortaya koymak için yeterlidir.

Mâtürîdî'ye göre her insan bir din duygusuna ve din fikrine sahiptir. Fakat insanların anlayış ve kavrayış dereceleri birbirinden farklı olduğundan, onlarda var olan bu din duygusu ve fikrini, kendini ifade edecek ve varlıklarının anlamını ortaya koyacak şekilde, toplumda bireyi temsil eden ve genel kabul gören ortak bir fiil ve davranışa dönüştürmeleri kolay değildir. Bireyin kendini gerçekleştirme için gerekli olan ilahî yardım tam olarak bu noktada ona yetişir. Peygamberlerin yardımı ve rehberliği ile zihin içindeki sübjektif din fikri zihin dışına çıkar ve objektif bir hal alır. Böylece peygamber ve dolayısıyla vahiy vasıtasıyla düşünce alanından pratik alana taşınan din, kişisel bir duygu ve kanaatin ifadesi olmaktan çıkar ve inananları bir araya getiren ortak bir değer haline alır.³³

Ona göre hayatın devamı ve insanların birbirinden emin olması için Allah tarafından gönderilen emir ve yasaklar gereklilik arz eder. Aksi takdirde herkes arzu

³² Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 280-281.

³³ Hanifi Özcan, "Mâtürîdî'ye Göre Din-Şeriat Ayrımının Felsefi Temelleri," *Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 2009), 141.

ve şehvetiyle sürekliliği ve hayatın devamını sağlayacağını umduğu şeye hızla yönelecek, aynı şekilde hemcinsleri de aynı şeylere yönelecektir. Bu da aralarında tartışma ve çekişme çıkmasına ve insanların birbirlerini yok etmesine sebep olacaktır.³⁴ Bu yüzden Mâtürîdî, insanlık tarihi boyunca dinsiz geçen bir dönem olmadığını, bir dine ve öğretiye çağırın dini önderlerin hep var olduğunu söyler.³⁵

Mâtürîdî'ye göre emir ve nehiyeler hikmetin gereğidir. Allah insanları en güzel biçimde yaratmış ve pek çok şeyi onların hizmetine vermiştir. Oysa bu tür nimetleri, kıymetlerini bilmeyene vermek aklın uygun bulmadığı bir şeydir. Çünkü bu durumda nimetlerin heba olmaları ve boş yere harcanmaları söz konusu olacaktır. O halde insanların bu nimetlerin sahibini bilip ona şükretmeleri gereklidir. Bu da imtihanı gerekli kılmıştır. Ceza ve mükâfat da özendirme ve sakındırma ilkelerini daha etkili kıldığından önemlidir.³⁶

Pendnâme, burada ele alınanlar dışında başka pek çok konu ile ilgili aforizmalar da içerir. Yani metin belli bir konuya yönelik olarak yazılmış değildir. Rudolph'un da ifade ettiği üzere metin daha ziyade klasik dönemde etik/ahlak ve o dönemde İran'da yaygın olan yetiştirme literatürü özelliği sunmaktadır. Ona göre bu tür basit tavsiyeler zihinlerdeki Mâtürîdî tasviri ile neredeyse hiç uyuşmamaktadır. Çünkü bu aforizmalar gerek ele alınan konular açısından ve gerekse konuların işleniş yönüyle alakalı olarak Mâtürîdî için karakteristik olan standartla pek bağdaşmamaktadır. O, son tahlilde Mâtürîdî'nin bir kez halka yönelik olarak böyle vaaz tarzı bir eser yazma ihtimalini de tamamen dışlamamak gerektiğini ifade eder.³⁷

Ortaya konulan bu delillerin, *Pendnâme*'nin Mâtürîdî'ye aidiyeti konusunda kesin bir sonuca varmak için yetersiz olduğu açıktır. Bununla birlikte buradaki amacımız - her ne kadar Mâtürîdî'ye ait olduğu ihtimali daha zayıf olsa da- kesin bir sonuca varmak değil, her iki ihtimali de destekleyecek birtakım ifadelerin bulunduğunu göstermektir. Ancak ortaya konulan delillerden hareketle metnin ona ait olmadığı ihtimali zihnimizde daha fazla ağırlık kazanmaktadır. Çünkü *Pendnâme* ile Mâtürîdî'nin bilinen düşüncelerindeki "ortak" kısımları ele aldığımız bölümdeki görüşler, Mâtürîdî'yi ayrıcalıklı kılacak bir nitelikte değiller. Onlar İslâm kültürü içinde genel kabul gören ve Mâtürîdî gibi önemli şahsiyetlerin yanında, ortalama her Müslümanın söyleyebileceği sözler niteliğindedir. Diğer taraftan gerek tasavvuftaki, gerekse diğer konulardaki düşünceler bir tavrı ifade eder. Dolayısıyla bu yöndeki ifadeler karar verme noktasında daha belirleyici olmaktadır.

Bu metin gerçekte Mâtürîdî'ye ait olsun ya da olmasın ona nispet edilmiş olması yönüyle bir değer taşımaktadır. Bu yüzden eserin Türkçeye kazandırılmasının gerekliliğine inanıyoruz. Her çeviride gerek dile, gerek kişiye ve gerekse içeriğe bağlı birtakım eksiklikler olabilir. Bu çeviri de bu anlamda mükemmel olma iddiasında değildir. Ancak elden geldiğince metne sadık kalmaya ve doğru Türkçe karşılığını tespit etmeye çalıştığımızı ifade etmek isteriz.

³⁴ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 349.

³⁵ Tahir Uluç, *İmâm Mâtürîdî'nin Âlemin Ontolojik Yapısı Hakkında Filozofları Eleştirisi*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2017), 26.

³⁶ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 351.

³⁷ U. Rudolph, *Mâtürîdî*, 526-527.

Çeviride İranlı araştırmacı İrec Efşâr'ın neşrettiği ve *Ferheng-i İrân-Zemîn* derginin 9. Sayısında yayınladığı metni esas aldık. İrec Efşâr metni Dr. Gulam Hüseyin Sıddîkî'ye ithaf etmiştir. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere kendisi metnin Mâtürîdî'ye ait olduğuna dair her hangi bir incelemede bulunmamıştır. Mâtürîdî ile ilişki kurulan tek yer *Pendnâme'nin* girişindeki Arapça ifadedir. Onun dışında metnin Mâtürîdî'ye ait olduğuna dair herhangi bir işaretten bahsetmek olanaklı değildir. Ayrıca İrec Efşâr, tahkik ve neşrettiği metinde herhangi bir değerlendirmede bulunmamıştır. Metnin girişinde *Pendnâme*'yi Mücteba Minevî vasıtasıyla elde ettiğini ve Hüseyin Çelebi Kütüphanesindeki nüshayı "H" sembolü ile Fatih kütüphanesindeki nüshayı da "F" sembolü ile gösterdiğini ifade etmiştir.

İrec Efşâr'ın³⁸ ifade ettiğine göre Şeyh Ebû Mansûr Mâtürîdî Semerkandî vefatı hicri 333, Mâverâünnehir'in büyük ve saygın şeyhlerinden ve aynı zamanda fıkıh ve kelâmın büyük âlimlerinden biri idi. Nesebi Semerkand hafızlarından Mâtürîdî'ye dayanır. Onun birçok eseri mevcuttur. Hakkında detaylı bilgi için şu eserlere bakılabilir: الجواهر المضية ٢: الاعلام زركلى (el-A'lâm Ziriklî) yazar Muhammed bin Muhammed, (Fevâidu'l-Behiyye) فوائد البهيه، ١٣٠. (el-Cevâhiru'l-Muzîe 2: 130) ve bunlardan başka. Üstad Mücteba Minevî tarafından Hüseyin Çelebi Kütüphanesi (Türkiye'de) 1184³⁹ numaralı nüshanın üzerinden bir fotoğraf vasıtasıyla alınan ve şu anda burada basılan bu risale bahsedilen âlimin eserlerinden biridir. Burada "H" sembolü ile gösterilen bu nüsha 201 varaklı bir mecmuanın 111b - 115 elif sayfalarında yer alır. "F" sembolü ile gösterilen diğer nüsha, 5426 mecmuasının bir cüzüdür. Fatih kütüphanesinde 258 sayfası ve 26-727 tarihi ve Şeyh Alî bin Dûst-i Hûdâ el-Ankarî'nin hattıdır. Minevî Bey onun resmini lütfettiler. Söz konusu risale bu mecmuanın 235b ilâ 240 elif varaklarında bulunmaktadır.

Pendnâme-i Mâtürîdî: Mâtürîdî'den Aforizmalar

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın Adıyla

Onu takip edenlerin önderi, insanların kutbu olan Şeyhü'l-İslâm Ebû Mansûr el-Mâtürîdî es-Semerkandî'nin (r.a.) faydalı işlerinden biri de akaid ilmidir. O da on babdır.

Birinci Bab

Hakk Teâlâ ile aran iyi olsun. Herkes alır O ise verir. O verdiğinde kimse (senden) alamaz. (با خدای تعالی باید ساخت، همه بستانند و او بدهد. چون او دهد کسی نستاند.)

O'nu gözle ki O da seni gözlesin.

(او را نگاهدار تا او ترا نگاه دارد.)

Kim O'ndan korkarsa herkes de ondan korkar. (هر که ازو بترسد همه ازو بترسند.)

Kim O'na itaat ederse herkes de ona itaat eder. (هر که او را فرمان برد، همه کس او را فرمان برند.)

³⁸ Pendnâme-i Mâtürîdî, 45.

³⁹ Bekir Topaloğlu'nun ifade ettiğine göre Fuat Sezgin risaleye ait yazma nüshaların Süleymaniye Kütüphanesi (Fâtiḥ Koleksiyonu, nr. 5426, vr. 235^a-240^a) ile Bursa'daki Hasan Çelebi Kütüphanesi (nr.1187/8, vr. 112^b-117^a) kütüphanelerinde bulunduğunu kaydetmiştir. Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd Giriş*, 43.

Ömrü O'na ibadetle harca çünkü onu (ömrünü) harcamanın hesabını soracaktır. (عمر در پرستش او خرج کن که حساب خرج او خواهد خاست.)

(دنیا پرست)
Dünyaya tapma aksi takdirde Allah'ın düşmanına tapmış olursun. (مباش که دشمن خدای را پرستیده باشی.)

Tevhîdi ömrünün sermayesi bil. (سرمایه عمر خود توحید را شناس.)

Aklı temel say. (عقل را بنیاد شمر.)

İyi inancı tükenmez bir hazine bil. (اعتقاد خوب را گنج بی زوال دان.)

Sabır ile yüceliği ara. (به صبر بلندی جوی.)

Hakkın rızasını ganimet bil. (رضای حق را غنیمت انگار.)

İlim ile silahlan. (سلاح از علم ساز.)

Cömertliği huy edin. (سخاوت را پیشه گیر.)

Fakirlik ve cihat ile övün. (از فقر و جهاد فخر کن.)

Takvayı ahiret azığı edin. (از تقوی زاد آخرت ساز.)

Doğruluktan medet um. (از راستگاری شفیع انگیز.)

Mutluluğu ibadette ara. (شادی از عبادت جوی.)

Şehadetten bahis kıl. (سخن از شهادت گوی.)

(نماز و زکوة و حجّ و غزو)
Namazı, zekâti, haccı ve cihadı unutma ve onları eda et. (نماز و زکوة و حجّ و غزو)
را بگزار و فراموش مکن.)

Hakk Teâlâ'nın meleğine, resulüne ve kitabına saygılı ol.

(فرشته و رسول و کتاب خدای تعالی را حرمت دار.)

Ölüm gününü hep ön planda tut. (روز مرگ را پیش دل دار.)

Hakk Teâlâ'nın hükmüne razı ol. (به حکم حق تعالی راضی باش.)

Peygamberi ahiret yolunun kılavuzu bil. (دلیل راه آخرت پیغامبر را دان.)

Allah'ın doğru yolunu göstereni tanı. (نماینده صراط مستقیم خدای را شناس.)

Allah'ın kelamını önder bil. (سخن خدای را امام دان.)

İyilerle kardeşlik yap. (با نیکان برادری گیر.)

Helali helal ve haramı haram bil. (حلال را حلال و حرام را حرام دار.)

Kendinden kaçmayı Hakk'a ulaşmak bil. (گریختن از خود ، رسیدن به حق دان.)

Bulamadığın şeyi arama. (هر چه نیابی مجوی.)

Her ne kazanıyorsan ondan iade et / kazandığını ver. (هر چه به دست آری باز ده.)

Düşmana eziyet etme ve lakin eğer fırsat bulursan onu hezimete uğrat.

(دشمن را میزار ، ولكن اگر دست یابی باطلش کن.)

Bedene arzuladığını verme ki çok istemesin. (تن را مراد مده که بسیار خواهد.)

Eğer mutluluk istiyorsan zahmet çek ve eğer sıkıntı istiyorsan tembellik yap.

(اگر شادی خواهی رنج کش ، و اگر رنج خواهی کاهل باش.)

Alçak olmak istiyorsan ihanet et. (اگر خواری بایدت خیانت کن.)

Boş insanlardan sakın. (از مردم بی معنی حذر کن.)

Cahili canlı sayma. (نادان را زنده مشمر.)

Sabırlı ol ki muradına eresin. (صبور باش تا به مراد برسی.)

Kendini tanımayı büyük bir sermaye bil. (خویشتن شناسی را بزرگ سرمایه ای دان.)

- Her işte ortak hareket et. (در هر کار انبازای طلب.)
 Beladan sakın ve kendini ona maruz bırakma. (از بلای بپرهیز و خودرا برو عرضه مکن.)
 İlmi hor görme. (دانش را خوار مدار.)
 Az konuş, az uyu ve az ye. (کم گوی و کم خسب و کم خوار.)
 İbadette açgözlü ol ve yalnız ona dayanma. (در طاعت حریص باش و تکیه بر آن مکن.)
 Günahdan kaçın ve Yüce Allah'tan ümidi kesme. (از معصیت بگریز و از حق تعالی نومید مباش.)

İkinci Bab

- Takvayı yenilmez bir ordu say. (تقوی را سپاهی بی هزمت شمر.)
 Bilgin görünen cahillerden sakın. (از نادان دانانمای حذر کن.)
 Kendini ilimde herkesten daha az biliyor say. (خود را در علم از همه کمتر دان.)
 Öğren ve öğret. (بیموز و بیاموزان.)
 Duyulmamışı söyleme. (ناشنوده مگوی.)
 Bir kimseyi aşırı kınama ve aşırı övme. (کس را به افراط منکوه و مستای.)
 Kulakla duyduğun şeyde dikkatli ol. (آنچه به گوش شنیدی هوش دار.)
 Doğru söyle ve ayıp arama. (راست گوی و عیب مجوی.)
 Yalana benzeyen doğruyu söyleme. (راستی که به دروغ ماند مگوی.)
 Önce düşün sonra söyle. (نخست اندیشه کن آنگاه بگوی.)
 Kendine iyiliği emret. (خود را امر معروف کن.)
 Sorana kadar söyleme, çağırana kadar gitme. (تا نپرسند مگوی، تا نخوانند مرو.)
 Başkasının kavgasına ortak olma. (جنگ دیگران مخر.)
 Ölçülü konuş. (سخن به اندازه گوی.)
 Başkalarının beğenmediğini sen de beğenme. (با هر کس مپسند آنچ نپسندند.)
 Alınmayacak şeyi satma. (مفروش آنچ نخرند.)
 Günahsıza vurma ki sana vurmasınlar. (مزن بی گناه را کت نزنند.)
 Sen etme ki bulmayasın. (مکن تا نکنند.)
 Affet ki affetsinler. (در گذر تا در گذارند.)
 İyilik yap ki karşılığını bulasın. (نیکی کن تا بدل یابی.)
 Güzel namı canla başla ara. (نیکنامی را به جان جوی.)
 Yanlış doğru bilme. (خطا را صواب بدان.)
 Belayı hevana uymanın sonucu bil. (بلا را نتیجه هوا دان.)
 Günahdan konuşup kendin de günahdan pay alma. (از گناه لاف مزن و گناه بر خود مبنده.)
 Birini överken yağcı olma. (چرب زبان مباش در مدح گوی.)
 Konuşurken cevabını düşün. (در سخن گفتن از جواب اندیش.)
 Haset ateşiyle gönlü yakma. (به آتش حسد دل را مسوزان.)
 Yürümeyen (iş) zorlama. (آنچ نرود مران.)
 Vermediğini geri isteme. (آنچ ننهاده ای بر مگیر.)

- (کار ناکرده به کرده مگیر.) Yapılmamış işi yapılmış sayma.
- (پرده پوش باش.) Sır saklayan ol.
- (دل را بازیچه دیو مساز.) Gönlü büyük bir oyuncak yapma.
- (از بلا عبرت گیر.) Beladan ibret al.
- (نیکو خو و کم آزار باش.) İyiliksever ve az sıkıntı veren ol.
- (جفا پیشه مساز.) Cefayı huy edinme.
- (نهان خویش بهتر . Sırrının gizli olmasının ifşa olmasından daha iyi olduğunu bil.)
(از آشکارا دار.)
- (طعام و شراب به اندازه خور.) Yiyecek ve içeceği ölçüye göre tüket.
- (سخن به اندازه گوی.) Ölçülü konuş.
- (به اندازه طاقت و وسع . Güç ve imkân ölçüsünce insanlardan yardımı esirgeme.)
(مردمی دریغ مدار.)
- (کس را به سخن سخت رنجه مگردان.) Bir kimseyi sert sözle rencide etme.
- (در آرایش مکوش و خویشتن آرای . Süslenmeye çalışma ve kendini süslemeyi övme.)
(را مستای.)
- (توفیق از فضل خدای دان.) Başarıyı Allah'ın fazl-u ihsanı bil.

Üçüncü Bab

- (از برای جاه و مال کار مخاطره مکن. هر که بدین کار نکند سخنش مشنو.) Makam ve mevki için tehlikeye atılma ve böyle yapmayan kimsenin sözüne itibar etme.
- (جمع مال را . Malın toplanmasını talih bil, onun harcanmamasını talihsizlik bil.)
(اقبال دان ، خرج ناکردنش را ادبار دان.)
- (نان هر کس مخور ، ولکن نان . Herkesin ekmeğini yeme fakat herkese ekmek yedir.)
(به همه کس بخوران.)
- (از درویشی مترس.) Yoksulluktan korkma.
- (از داده حق تعالی خور تا کم نیاید.) Hakk Teâlâ'nın verdiğiinden ye ki azalmasın.
- (دهنده خدای را دان.) Verenin Allah olduğunu bil.
- (حکمت خدای را برتر از دانش خود . Allah'ın hikmetini kendi ilminden daha üstün bil.)
(دان.)
- (دانش خود را بر مشمر.) Kendi ilmini itibara alma.
- (بر داده خودای از سپری شدن مترس.) Allah adına verirken tükenmesinden korkma.
- (شکر خدای به عمل گزار.) Allah'a şükretmeyi amel ile yerine getir.
- (تدبیر را به تقدیر حواله کن.) Tedbiri takdire havale et.
- (مال را عاریت دان.) Malı ödünç bil.
- (ثنا را بر خود تهمت پندار.) Övgüyü kendi üzerine töhmet say.
- (جان را امانت دان.) Canı emanet bil.
- (عمر را عنایت خوان.) Ömrü lütuf bil.
- (تن درستی را غنیمت شمر.) Sağlığı ganimet say.
- (اجل را در هیچ حال فراموش مکن.) Eceli hiçbir halde unutma.
- (سخن را در قیاس خود گوی را بنیوش.) Sözü ölçülü söyleyenin sözünü dinle.

- Gözü ilahi sevaba dik. (چشم را در صواب الهی دار.)
 Sonu ziyan olan faydanın etrafında dönme. (سودی که آخر آن زیان باشد گرد او مگر.)
 Öğrenmekten usanma. (از آموختن میاسای.)
 İşi öyle yap ki başarısız olmayasın. (کار از خود پنان نمای که از آن در نمایی.)
 Büyük söz söyleme. (بزرگ سخنی مکن.)
 İzzet ve mevkiyi ilimden iste. (عزت و جاه از دانش طلب.)
 Yakîn olanı mal için değersiz yapma. (یقین را از برای مال بی قدر مکن.)
 Veresiyeyi maldan sayma. (نسیه را مال مشمرد.)
 İhsan eden ve bağışlayanın Allah olduğunu bil. (بخشنده و بخشاینده خدا را دان.)
 İnatçılıktan ve utanmazlıktan sakın. (از لجاج و بی آزر می حذر کن.)
 Her günahı mazeretten daha küçük gör. (هر گناهی را کم از عذر انگار.)
 Affı hiç kimseden esirgeme. (عفو از هیچ کس دریغ مدار.)
 Kendini şehvetin esiri yapma. (خود را اسیر شهوت مساز.)
 Sefihliği doğrulukta (doğruluk yolunda) zayıflık say. (سبکساری در راستی ضعیف شمرد.)
 (شمر.)
 Eğer barış amacına ulaşmazsa savaş yap. (اگر صلح نه به مراد رود، جنگ را باش.)
 Hile gördüğün savaşta savaşma. (جنگی که در آن فریب بینی مکن.)
 Bin tane dostun olsa da bir tane düşman edinme. (اگر هزار دوست داری یک دشمن بگیر.)
 (مگیر.)
 Düşmanın dostluk gösterisine kanma ve düşmanın davranışına inanma. (دوستی نمودن دشمن به دوستی مدان، و بر کردار دشمن دل میند.)
 Düşmanı küçümseme. (دشمن را در حال خوار مدار.)
 Ne kadar küçük olursa olsun hiçbir düşmandan emin olma. (از هیچ دشمن اگر چه حقیر بود ایمن مباش.)
 (از دشمن چندانک بیشتر ترسی {بیشتر} حذر کن.)
 Senden korkandan sen de kork. (هر که از تو بترسد از او بترس.)
 Düşmanının düşmanı ile dostluk yap. (با دشمن دشمن دوستی دار.)
 Kalbin kötü olduğuna hükmettiği şeyden uzak dur. (بر هر چه دل بردی آن گواهی دهد از سر آن برخیز.)
 (با دوستان دوست میانه باش.)
 Düşmanın dostundan gafil olma. (از دشمن دوست غافل مباش.)
 Dünya ayıptan ve hünlerden hali değildir, ayıbı arama. (جهان از عیب و هنر خالی نیست، عیب مجوی.)
 İstediginde eleştiremeyeceğin kimseyi çok övme. (چندانی مستای کسی را که اگر خواهی نتوانی نکو هید.)
 (اگر چه زیان رسد قول را از راستی باز مگیر.)
 Kendi ölçüne göre yardımı esirgeme. (باندازه خود دستگیری دریغ مدار.)
 Acımayana acıma. (بر بی رحم رحمت مکن.)
 Aciz ve yoksuldan borç isteme. (از عاجز و نو کیسه درم وام خواه.)

- (حرمت خواندان قدیم نگاهدار.)
 Evin büyüklerine saygıda kusur etme. (در زاهدی که جاهل باشد اعتقاد مکن.)
 Cahil olan zahide itikat etme. (با ناشناخته سفر مکن.)
 Tanımadığın kimse ile yolculuğa çıkma. (انک خودرا بهتر از بسیار دیگران دان.)
 Kendi azını diğerlerinin çoğundan değerli bil. (تابتوانی نیاز خود بر خلق
 Elden geldiğince kendi ihtiyacını başkalarına arz etme. عرضه مکن.)
 Bir şeyin eleştirisini akıldan uzak tutma. (نکوهش چیزی از سر دریغ مدار.)
 Gereksiz yere emanet alma. (امانت بر گزاف مستانن.)
 Emanet olarak aldığın şeyi açıktan geri ver. (ودیعت آشکارا باز ده.)
 Zenginlikle övünme. (به توانگری فخر مکن.)
 Riyakâr olmamak/kandırmamak için çabala. (بکوش تافریننده نباشی.)
 Emanete riayet et ki güçlü/zengin olasın. (امانت نگاهدار تا توانگر شوی.)
 Sana ait olan şeyin başkasına ait olamayacağını bil. (یقین بدانک هر چه از ان تست به
 کسی ندهند.)
 Olabilir olanı olmuş say. (بودنی را بوده پندار.)
 Husumet ve taassubu necaset say. (خصومت و تعصب را نجاست شمار.)

Dördüncü Bab

- (زبان را از خو کردن را به دشنام بد صیانت کن.)
 Dilini kötü söze alışmasından korusun. (عقبت مزاح کردن وخیم شمر.)
 Şaka yapmanın sonunun vahim olduğunu say. (مردم را
 İnsanların yüzüne karşı konuştuğun gibi onların arkalarından konuş. (در پس پشت همان گوی که در روی نوانی گفت.)
 İşin konuşmandan çok olsun. (کردار خویش بیش از گفتار دار.)
 Boş konuşmayı bütün belaların başı bil. (بیهوده گویی را سر همه آفتها دان.)
 Sana yapılan iyiliğin kadrini bil ama başkalarına iyiliği başa kakma. (منت بدار
 و منت منه.)
 Nankörlüğe ve şükürsüzlüğe kendinde izin verme. (ناسپاس و بی منت را به خود راه
 مده.)
 Muhtaçların başına kakma. (نیازمندان را بر سر مزن.)
 Eğer birilerinin bir şeyine tutsaksan kendini onların kölesi bil. (اگر دربند چیز
 کسانی خودرا بنده ایشان دان.)
 Müslümanların senin haklarındaki beklentilerini boşa çıkarma. (گمان مسلمانان را
 در حق خود خطا مکن.)
 Uygun bir ihtiyacı büyük bir iş bil. (حاجت روی را بزرگ کاری شناس.)
 Yaptığın iyiliği başa kakmak için söyleme. (نیکو کاری خود را به منت نهادن به زبان
 میاور.)
 Dostları kötü alıştırma. (دوستان را بد میاموز.)
 Kötülüğe yardım etme. (در بدی یاری مده.)
 Senin düşmanınla birlikte olan dosttan kork. (بترس از ان دوستی که به دشمن تو باشد.)
 Kötü şöhretliyi yanına yaklaştırma. (زشت نام را به نزدیک خود راه مده.)

Töhmetli yere gitme. (در جایگاه تهمت مرو.)
 Bir kimsenin acısıyla mutlu olma. (به غمگسان شادی مکن.)

Beşinci Bab

(حق اہلبیت خویش بشناس و برایشان
 Akrabaların hakkını tanı ve onları küçümseme. (استخفاف مکن.)

(بنده ای که فروخت خواهد نگاه مدار.)
 Satılacak köleyi elinde tutma.

(کسی را که بی تو کارش برآید
 Hayatını sensiz idare edebilen bir kimseyi korkutma. (مترسان.)

(عقوبت به اندازه گناه کن.)
 Cezalandırmayı suçun ölçüsüne göre yap.

(خلق را به خیشتن امدوار گردان.)
 İnsanların sana ümit beslemelerini sağla.

(بر نیکی کردن بهانه جوی باش.)
 İyilik yapmak için bahane arayan ol.

(ناپذیرنده پند را پند مده.)
 Öğüt kabul etmeyene öğüt verme.

(Nerede olursan ol Allah seninledir. O yüzden sultana karşı küstahlık etme.)
 در جایی که باشی خدای با تست بر سلطان گستاخ مباش.)

(ناصر و معین در کل احوال خدای
 Her türlü halde yardım edenin Allah olduğunu bil. (را دان.)

(آنگاه ترس که ایمن باشی.)
 En güvende olduğun vakit kork.

(در توانایی کینه مکش.)
 Kudretliyen kin gütmeye.

(از زمانه و خصمی او بترس.)
 Zamandan ve onun düşmanlığından kork.

(ضعیفتریبی حیلتی را قوی ترین قوتی دان.)
 En zayıf hileyi en kuvvetli güç olarak bil.

(کمترین
 Vakarın en düşük düzeyini dahi pek çok övgüden daha değerli bil. (آهستگی را بسیار ستایی دان.)

(از مردمان ناراست پهلوی تهی کن.)
 Doğru olmayan insanlardan uzaklaş.

(خویش درویش را خوش دل دار.)
 Kendi fakirinin gönlünü hoş tut.

(مردم سبکساری را به هیچ کس مدار.)
 Değersiz insanları hiç kimseye layık görme.

(هر علم که ستوده نیست مجوی.)
 Övülesi olmayan hiçbir ilmi araştırma.

(غم با کسی گوی که غم از تو بتواند
 Üzüntünü öyle birine söyle ki senden giderebilsin. (برد.)

(در مهمات ضعیف رای و خسته دل مباش.)
 Önemli işlerde zayıf görüşlü ve kederli olma.

(عورتان را بر مردمان به
 Kadınları erkekler üzerine hiçbir yerde yönetici kılma. (هیچ جای استوار) مباش.)

(طعام و شراب کم خور_ بده تا
 Yiyeceği ve içeceği az tüket ve ver ki yiyip içsinler. (بخورند.)

(با .
 Hakikatle öyle yaşa ki, seninle birlikte (başkaları da bu hakikati) yaşasın. (حاق چنان زی که با تو زیند.)

(آن ورز که از ورزش او پشیمان نشوی.)
 Asla pişman olmayacağın şekilde yaşa.

(دهنده خدای دان و سپاس ازو دار.)
 Verenin Allah olduğunu bil ve şükrü ona yap.

(باز گشت همه بدو بین.)
 Her şeyin O'na döndüğünü gör.

(حکمت و عافیت
 Hikmet ve sağlığı Allah'tan bil çünkü onlar büyük bir nimettir. (را از حق دان که آن عطائی بزرگ است.)

(در شهرت) Şöhret anında kendini sakındırmayı her zamankinden fazla yap. خیشتن داری از همه وقتی زیادت کن.)

(عهد کرده را در حال سخت. Sözleştiğin kişiye kötü günde de iyi günde de sahip çık. و رضای نیکو نگاه دان.)

Arzu ve hevanın dostu olma. (عیال هوا و آرزو مباحش.)

Gönlü dine kılavuz kıl. (دل را به دین دانا کن.)

Vücudu ibadete tutkun kıl. (تن را به طاعت ناشکیبا کن.)

(چون جاه و مال یابی از. Mal ve mevki bulduğunda kendini bilmekten gafil olma. خویشتن شناسی غافل مباحش.)

Ehli dünya ile oturduğunda dini unutma. (چون با اهل دنیا نشینی دین را فراموش مکن.)

Yücelik ve görkemi adalet ve insafta bil. (عزت و حشمت در عدل و انصاف دان.)

Malı haksız ve yersiz harcama. (مال به ناحق و ناجایگاه صرف مکن.)

Alçakların alışkanlıklarından kaçın. (از عادت فرومایگان پرهیز.)

Gücün yerindeyken yüce himmetli ol. (به قوت توانگری بزرگ همت باش.)

Fakirken kendini alçaltma. (به قوت درویشی خیشتن خوار مکن.)

Sıkıntılarda sabretmeyi huy edin. (در سختیها صبر پیشه کن.)

Vaktin değeri hiçbir şekilde ölçülmez. (وقت را هیچ بدل مشناس.)

Küçük derdi önemsiz görme. (اندک دردی بسیار دان.)

Yaptığın işten/mesleğinden utanma. (از پیشه خود ننگ مدار.)

Her nimetin arkasında bir zeval olacağını bil. (هر نعمتی را زوال در عقب دان.)

(هر غمی را فرج در عقب. Her sıkıntının arkasında bir rahatlama olacağını bil. شناس.)

Altıncı Bab

(به رضای خلق زندگانی خوش گردان.) İnsanların rızası ile güzel bir hayat yaşa.

(سخاوت را به راست کردن و عده دان.) Hayır yapmayı kendine verdiği söz olarak bil.

(خوشتر از انداز که در حضر داری.) Yolculukta evdeyken sahip olduğundan daha iyi bir huya sahip ol. در سفرخوی

(دیانت را به هنگام خویش قوی. Dindarlığı kendi zamanında güçlü bir şekilde eda et. دست گردان.)

Bedeni arzuların denizinde boğma. (تن را در دریای آرزوها غرق مکن.)

(بدن کن با آنک قدر خستگی نداند.) Yorgunluğun kıymetini bilmeyen kimseyle aranı aç.

(یافتن مهتری در کوشش بسیار مدان.) Üstünlüğü çok çalışmada bilme.

(از عادت بخل مهینگی مطلب.) Cimrilikten medet umma.

Doğru yolun rehberi ilimdir. (لیل راه راست علم را شناس.)

(دوستی دلها از خاموشی و کم. Gönnüllerin dostluğunu sükûtta ve az incitmede ara. آزاری جوی.)

(دردلیبری بوقت زیان مدان.) Vaktinde gösterilen cesareti ziyan olarak görme.

(دشمنانرا دشواریهها نمای.) Düşmanlara zorlukları göster.

(سفیهانرا مردم مدان.) Sefihleri insan sayma.

- (با جنک خویشان مدارا کن.)
 Kibrililere kibir göstermeyi zorunlu bil. (بر متکبران تکبر فریضه شمر.)
 Aşağılayıcı gözlerle hiç kimseye bakma. (به چشم حقارت در هیچ کس منگر.)
 Eğer şan istiyorsan dilin sırrını dışarı getirme. (اگر نام خواهی راز زبان بیرون میاور.)
 Alçak ve dini bozuk kimseye ekmek verme. (نان به سفله بددین مده.)
 Misafirlerle gösteriş yapma. (با میهمان تکلف مورز.)
 Kötü dostu eve alma. (قرین بد را به خانه راه مده.)
 Cimrilik ve fesatla övünme. (به بخل و فساد فخر مکن.)
 Kendini kendi halinden yoksun bırakma. (خود را از حال خود خالی مساز.)
 Cevabını duymaya tahammül edemeyeceğin şeyi söyleme ta ki özrün gerekmesin. (مگوی آنچه جواب نتوانی شنود تا عذرت نباید خواست.)
 Aziğımı tecrübenden yap. (توشه از تجربت ساز.)
 İki dünyanın faydasını bilginlerin sohbetinden tanı. (سود دو جهانی در صهبت دانا.)
 شناس.)
 İyi ahlaka, ona layık olan insanlar için sahip ol. (خوی نیک برای مردم اهل دار.)
 Peygamberleri canlıymış gibi farzet. (پیغامبران را زنده شمار.)
 Ömrün lezzetini iyilerin sohbetinden bil. (لذت عمر در صهبت نیکان دان.)
 Ölümü tek mutlak ayrılık say. (مرگ را جدائی مطلق شمر.)
 Bilgisizliği peşin cehennem say. (دوزخ نقد نادانی را شمار.)
 Olaylarda Allah'tan başkasına sığınma. (در حوادث جز به خدای پناه مگیر.)
 Kendinle Allah arasında doğru dilli ol ta ki halkla da öyle olasın. (میان خود و خدا.)
 دل راست دار تا با خلق بتوانی داشت.)
 Ümit ipini asla koparma. (رشته اومید هرگز مگسل.)
 Her kim ki kendinden habersizdir ondan uzak dur ta ki Hakk Teâlâ'nın rahmeti senin üstünde olsun. (هرک از خود خبر ندارد ازو دور باش که رحمت حق تعالی روی به تو.)
 دارد.)
 Geldiğin yerden kaçma, istesen de istemesen de bil ki oraya döneceksin. (ازو.)
 مگریز از انجا که آمده ای اگر خواهی و اگر نه بدان باز گردی.)
 İstişareyi sürekli kullan. (مشورت همواره به کار دار.)
 Malı bedene feda et. (خواسته را فدای تن کن.)
 Zenginliği isteme. (توانگری مطلب.)
 Fakirlikten korunmuş ol. (از درویشی ایمن باش.)

Yedinci Bab

- (بر گذشته و.)
 Geçmiş üzerine, kırılmış üzerine ve dökülmüş üzerine gamlanma. (شکسته و ریخته افسوس مخور.)
 Akıllığın tamlığını işlerin sonunu bilmek olarak adlandır. (تمام زیر کی را عقبیت.)
 شناسی نام نه.)
 Ömrü çölde (kültür ve medeniyetten uzak yerde) tüketme. (عمر را در بادیه به آخر.)
 مرسان.)

(محال را به هیچ تأویل باور مکن.) İmkânsıza hiçbir teville inanma.
 (زیان به هنگام را سود پندار.) Vakitli gelen ziyânı kâr kabul et.
 (بر موضع مدارا پند را جهل.) Hoşgörü gösterilecek yerde nasihat etmeyi cahillik say.
 (پندار.)

(با همه کس به آشتی باش.) Herkesle barış içinde ol.
 (در لاف گاه منشین.) Gereksiz konuşulan yerde bulunma.
 (از مال دزدیده قسمت مستان.) Çalınmış maldan pay alma.
 (مردم بی رحمت را اهل دوستی مشمر.) Merhametsiz insanları dost ehlinden sayma.
 (از آشنایی که معیوب باشد کرانه کن.) Kusurlu olan bir arkadaşlıktan uzaklaş.
 (خدمت هیچ ناسزا مکن.) Hizmeti asla layık olmayana yapma.
 (به جای نامردم رنج مبر.) Alçak kimseler için zahmete girme.
 (با نیک نادیده صحبت مدار.) İyiliği görmeyenle arkadaşlık etme.
 (با مردم فرومایه منشین.) Bayağı insanlarla oturma.
 (از غماز وفا چشم مدار.) Gammazdan vefa umma.
 (هرک از ملامت نترسد ازو کرانه کن.) Her kim ki kınamadan korkmaz ondan uzaklaş.
 (با کودکان تدبیر مکن.) Çocuklarla tedbir alma.
 (بر زنان استوار مباش.) Kadınlara itimat etme.
 (بپیر زنان را به خانه راح مده.) Yaşlı kadınların eve gelmesine izin verme.
 (بیمار نادان را دارو مکن.) Cahil hastaya ilaç yapma.
 (جوان مست را پند مده.) Sarhoş gence öğüt verme.
 (در پند دادن نادان روزگار مبر.) Cahile öğüt vermekle ömür geçirme.
 (شغل اگر چه خرد باشد به نا از موده مده.) İş ne kadar küçük olsa da deneyimsizce verme.
 (حاجت از حق شناس و خواه.) İhtiyacı Hakk'tan bil ve iste.
 (دوستان را از عیبشان آگاه کن.) Dostları onların kusurlarından haberdar et.
 (از دوستی نیک جفا و خطا مگیر.) İyi dostun cefa ve hatalarına takılma.
 (دوست را به وقت یاد دار.) Dostu yerinde ve zamanında hatırla.
 (به هیچ بدی هم داستان مباش.) Hiçbir kötüyle arkadaş olma.
 (راز خویش از دشمن و دوست پنهان دار.) Kendi sırrını dost ve düşmandan sakla.
 (راز داران را به وقت خشم آزما.) Sır tutanları öfkeli zamanlarında dene.
 (چون به نزدیک بزرگان در آبی چشم.) Büyüklerin yanına çıktığın zaman gözünü sakın.
 (را صیانت کن.) را صیانت کن.

(مردم را به معاملت بیازمای، پس با او.) İnsanı alışverişle dene sonra onunla dost ol.
 (دوستی گیر.) دوستی گیر.

(دوست هم حال و هم.) Dostu hem kendi halinden hem de kendi karakterinden ara.
 (جنس خود جوی.) جنس خود جوی.

(بر دوست نادان اعتمات مکن که تکیه بر آب کرده باشی و غرق شوی.) Cahil dostu itimat etme çünkü aksi takdirde suya sırtını dayamış ve boğulmuş olursun.

(بیم را تلخ تر از مرگ دان.) Korkuyu ölümden daha acı bil.

(ایمنی را خوش تر زندگانی شناس.) Güveni hayattan daha iyi bil.

(حقیقت زندگانی تن درستی را شمار.) Sağlığı yaşamın hakikati say.

İyi namı hayattan daha değerli bil. (بهتر از زندگانی نیک نامی را شناس.)

Hiç kimsenin görünüşüne aldanma. (به ظاهر هیچ کس فریفته مشو.)

Elden geldiğince kendi yükünü başkalarının üzerine atma hatta başkalarının da yüküne yardım et. (بار خود تاتوانی بر دیگران میفکن و بار دیگران بکش.)

Düşmanlık ve kötülük yapmak için kimseyle sözleşme. (کس را با خصومت و جنگ و عده مکن.)

Ölümü ve yararsız yaşamı bir say. (مرک و زندگانی بی مقصد یکی شناس.)

Sözü göklerden daha büyük bil. (از آسمان بزرگتر سخن را شناس.)

Çok konuşmayı en büyük ayıp bil. (بندترین عیبی بسیار گفتن را شناس.)

İnkârı bütün hilelerin üzerinde bil. (انکار را بر همه حیلتها دان.)

Kendine ilmin şerefi ilişmeyen bir şeye ad verme. (هرچ شرف علم بدان پیوسته نیست آن را هیچ نام نه.)

Hakikat üzerine Allah'tan başka öğretmen bilme. (معلم بر حقیقت جز خدای را مدان.)

Allah'ı yine kendisiyle tanı. (شناخت خدای را هم به او دان.)

Şeriatı beden farzet. (شریعت را تن انگار.)

Tarikatı kalp say. (طریقت را دل انگار.)

Hakikati ruh bil. (حقیقت را جان شناس.)

Büyüklerin hepsine birden yaklaşma. (بزرگان را به یکبارگی به خود نزدیک مدار.)

Katı kimselere karşı şefkatli olma. (بر چیز کسان سخت مهربان مباش.)

Başkalarının malına göz dikme. (به مال دیگران بخیلی مکن.)

İnsanları kendinden emin kıl. (کسان را از خویشان ایمن دار.)

Ücretliyi harbe gönderme. (مزدور را به حرب مفرست.)

Malın çokluğuyla övünme. (به بسیاری خواسته سر فرازی مکن.)

Sultandan sakın, ondan az iltifatı çok bil. (از سلطان بر هذر باش، اندک نوازش ازو بسیار دان.)

Devletin padişahlarıyla zıtlasma çünkü gücün yetmez. (با خداوند دولت مکاوحت مکن که کم آیی.)

Hiçbir mahluk hakkında üzülme. (بر هیچ آفریده افسوس مکن.)

Bilge akıllı yaşlılara hürmette mübalağa göster. (در احترام پیران دانای خردمند مبالغت نمای.)

Davetsiz olarak misafirliğe gitme. (ناخوانده به مهمان مرو.)

Açgözlülüğü yok et ve mutlu yaşa. (طمع بیر و خوش بزی.)

Yaşayan ve ölmüş olan iyilerin ziyaretine git. (به زیارت نیکان زنده و مرده برو.)

Kendin iyi olmak için kötülerini kınama. (به سبب آنک تو نیک باشی بدان را طعنه مزین.)

Nasihat dosttan da düşmandan da gelse engel olma. (از دوست و دشمن نصیحت باز مدار.)

Kötü bir çığır açma ki kıyamet gününe kadar halkın bedduasında kalmayasın. (سنت بد منه که تا روز قیامت در دعای بد خلق بمانی.)

Kötü söze kulak verme. (سخن بد را گوش مدار.)

Sekizinci Bab

(هرکه به سال و عمر از تو بیش باشد اورا . Yaşça senden büyük olana hürmet göster. بزرگ دار.)

(علم اگر چه دور باشد بطلب. İlim her ne kadar uzak olsa da onu talep et.)

(روزگار گذشته را امام خود ساز. Geçmiş günleri kendine önder yap.)

(سلامت در نگاه داشت زبان دان. Selameti dilini tutmada bil.)

(بر قول هر کس اعتماد مکن. Herkesin sözüne itimat etme.)

(سخن نیکو از همه کس یاد گیر. İyi sözü herkesten öğren.)

(آن جهان را از جهت این جهان مفروش. O dünyayı bu dünya için satma.)

(خود را همان خواه که بندگان حق را خواهی. Kendin için istediğini başkaları için iste.)

(دارو به تن درستی خور. Sağlıklı olmak için ilaç al.)

(از دوست حسود پرهیز کن. Kıskanç dosttan uzak dur.)

(هر کس را کار در خود او فرما. Herkese kendi işini buyur.)

Dokuzuncu Bab

(معیوب را شوم دان. Ayıp görülen şeyi uğursuz bil.)

(امین بی غرض معین کن. Emin olanı gazez gütmenden muayyen kıl.)

(حزم را کار بند. İşini sağlama almayı ilke edin.)

(جهان به عمل نگاهدار. Dünyayı çalışarak koru.)

(ملک به وزیر خدای ترس مضبوط دار. Mülkü vezirin krala duyduğu korkuyla koru.)

(دشمن را به مشورت برانداز. Düşmanı istişare ile uzaklaştır.)

(دولت رابه تواضع بنده کن. Devleti tevazu ile yönet.)

(راه یافت مقصود جز صبر . Amacına ulaşma yolu olarak sabırdan başkasını bilme. رامشناس.)

(لشکر بی نصیحت را لشکر مدان. Nasihat tanımayan orduyu ordu bilme.)

(رعیت بی طاعت را رعیت مدان. İtaatsiz halkı halk sayma.)

(دلیری سلاح را نادان شمار. Silahsız cesuru cahil say.)

(آبادانی ملک خواهی بر خلق ببخشای. Mülkü kalkındırma isteğini halka aşıl.)

(افزونی و نظام ملک خواهی خشنودی . Mülkü arttırma ve düzenleme isteğini Yaratıcı ve halkın rızası olarak ara (Allah'ın ve halkın rızası mülkü arttırır ve sağlamlaştırır). خلق و خلق طلب کن.)

(شغل بزرگ را به مرد خرد خرد دان. Büyük işi küçük insana vermeyi küçüklük bil.)

(شغل خرد را به مرد بزرگ بزرگ دان. Küçük işi büyük insana vermeyi büyüklük bil.)

(نیکویی جز به جای سزا مکن. İyiliği uygun olan yer dışında yapma.)

(دشمنی فساد را فریضه دان. Bozgunculuğa düşmanlık etmeyi ödev bil.)

(سبکساری را خزی و دیوانگی شمار. Sefihliği ahmaklık ve delilik say.)

(در حوادث معینی بهتر از صبر مدان. Sabır, zorluklarda en iyi arkadaştır.)

(حسد و بخل و خشم را زهر جان و جای و مال شمر. Kıskançlığı, cimrilığı ve öfkeyi canın, makamın ve malın zehri say.)

(امیر غافل را امیر خود مکن. Gafil olan emiri kendine emir yapma.)

- Adiyi kendine yaklaştırma. (فرومايه را به خود راه مده.)
- Aniden gelen belayı, zalim ve sarhoş yönetimle birlikte dünyaya tapmanın (bir sonucu) olarak gör. (بلای ناگهان جهان پرستی را دان با سلطان قاهر مست.)
- Sohbeti akıllı ile yap. (صحبت با خردمند دار.)
- Dünyayı görmüş sohbet arkadaşı seçin. (ندیم جهان دیده گزین.)
- Hükümdarlıkta silahını cömertlik ve dostça geçinmeden yap. ، (در جهان گیری ، سلاح از سخاوت و مدارا ساز.)
- Âlemin kalkınmasının vermekle ve adaletle olduğunu bil. و (عالم را آبادان به بذل و عدل دان.)
- İnsanların aslını ara çünkü asıl hata yapmaz. (از مردم اصل جوی که اصل خطا نکند.)
- Gönlünü temiz tut ki muradına eresin. (دل را پاک دار تا به مراد برسی.)
- Seçkin önderi tut, ehil olmayan önderi değil. (امام گزیده گیر نه امام نا اهل.)
- Kaygısız lidere itimat edilmeyeceğini bil. (میر بی باک را بی سلامت شمر.)
- Kendini övme ve başkalarının seni övmesiyle övünme. تو (بر خود ثنا مگوی و ثنای تو که دیگران گویند فخر مکن.)
- İkiyüzlülüğü bilgisizlik say. (نفاق را بی علمی دان.)
- Kazanın tekrar olacağı belli ise akıllıca bir tedbir al. (اگر ممکن بود که قضا بگردد به تدبیر عاقلان دان.)
- Tedbir yolunu takdir yolunun hilafına bil. (راه تدبیر به خلاف راه تقدیر شناس.)
- Kendi ayıbını gören ol. (به عیب خویش بینا باش.)
- Açgözlülüğüyle tanınma. (خوشتن را به طمع معروف مکن.)
- Rahatı sıkıntıdan iste (Rahata ancak zahmet çekerek ulaşılacağını bil). (راحت از رنج طلب.)
- Sıkıntıyı emniyetin neticesi bil. (رنج را نتیجه آسایش دان.)
- Mutluluğu çalışmada bil. (شادی را در کوشش دان.)
- Zenginliği kanaatin ağında tut. (توانگری را به دام خرسندی گیر.)

Onuncu Bab

- (هنر به خواری دست آر تا عزیز.) Hünéri zillet/zor dönemlerinde edin ki aziz olasın. (شوی.)
- Belayı sadaka ile defet. (بلارا به صدقه دفع کن.)
- Saygıyı maldan daha iyi koru. (حرمت را بهتر از مال نگهدار.)
- Mülkün hürmete tabi olduğunu bil. (ملک را تبع حرمت دان.)
- Kibirli insanları müfsid say. (مردم متکبر را دیو شمر.)
- Hakkı tanımaz kimseyi binek hayvandan daha kötü say. (نا حق شناس را بدتر از ستور شناس.)
- Soysuzun sohbetinden kaçın. (از صحبت نا جنس بپرهیز.)
- Bilge dostun öğüdünü kabul et. (پند دوست دانا قبول کن.)
- Zamandan ibret al. (از زمانه عبرت گیر.)
- Düşmanla istişare yap ama onun dediğine gitme. (مشورت با دشمن کن ، پس بدانچ او.)

گوید مرو.)

Arzu ateşini söndür. (آتش هوا بکش.)

Düşmanın acı sözüyle kalkıp/bırakıp gitme ve iyi bir adeti geri çevirme. (به سخن تلخ دشمن از جای مرو و عادت نیکوی مگردان.)

Düşmana karşı tedbiri terk etme. (از خصم سپر میفکن.)

Savaşta yüksek sesli ol. (در جنگ بلند آواز باش.)

Kendini itimad edilen bilme ta ki herkes sana itimad etsin. (خودرا معتمد بدان تا همه کس بر تو اعتماد کنند.)

İyi sözü değerli bil. (سخن نیک را عزیز دار.)

Süregelen devranı/seyri sebat sanma. (گردش را ثباتی بدان.)

Hava ile ilgili tedbir almadan kendini tehlikeye atma (Hava konusunda tedbiri elden bırakma). (تدبیر هوا را خطری مانه.)

Eğer rüsva olmak istemiyorsan inatçılık yapma. (اگر خواهی که رسوا نگردی لجاج مکن.)

Eğer bütün insanların düşmanın olmasını istiyorsan kibirli ol. (اگر همه خلق را دشمن خود خواهی متکبر باش.)

Allah-ü Teâlâ'nın iyiliğini herkese söyle ve kendi iyilik ve kötülüğünü herkes-ten gizle. (نیکویی خدای تعالی را با همه کس بگوی و نیک و بد خود پنهان دار.)

Kötü gözlerden kork. (از چشم بد بترس.)

Allah'ın gazabını tevazu ile karşıla. (خشم خدا را به تواضع پیش رو.)

Geçim sıkıntısını tevekkülle defet. (معیشت تنگ را به توکل دفع کن.)

Dini, ilimle kuru. (دین را به علم نگاهدار.)

Eğer kalbin ışığını istiyorsan refahtan vazgeç. (اگر چراغ دل خواهی تن آسایی را بگذار.)

Eğer az düşman istiyorsan kendinle meşgul ol. (اگر کم خصمی خواهی به خویشتن مشغول باش.)

Eğer halkı dost istiyorsan malı düşman bil. (اگر خلق را دوست خواهی مال را دشمن بگیر.)

Eğer huzur istiyorsan kötülük yapma. (اگر خود را آسوده خواهی بد مکن.)

Eğer izzet istiyorsan boş konuşmayı bırak. (اگر عزّ خواهی هزل بگذار.)

Eğer Allah'ı istiyorsan küçümsemekten kaçın. (اگر خدایی خواهی از استخفاف بپرهیز.)

Eğer kavga istiyorsan cimri ol. (اگر جنگ خواهی بخل کن.)

Hakirliği istemedi (dilencilikte) bil. (خواری در سؤال دان.)

Zulmü/kini hediye ile önden uzaklaştır. (آزار را به هدیه از پیش بر گیر.)

Duayı ordudan daha üstün bil. (دعا را بهتر از سپاه دان.)

Ümidi hazineden daha üstün bil. (اومید بهتر از گنج دان.)

Ölümlle hayat bulacağın şeyde çaba göster. (در آن کوش که به مرگ زنده شوی.)

Her ne Allah'sız ise hepsini batıl bil. (هر چه دون خدای است همه را باطل دان.)

Kaynakça

- Pendnâme-i Mâtürîdî*. Nşr. İrec Efşâr. *Ferheng-i İrân-Zemîn*. 9, 1345.
- Askalânî, İbn Hacer. *Fethu'l-bârf bi-şerhi Şahîhi'l-Buĥârî*. Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 1379/1959.
- Alper, Hülya. İmam *Mâtürîdî'de akıl-vahiy ilişkisi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2017.
- Hacip, Yusuf Has. *Kutadgu Bilig*. Trc. Reşid Rahmeti Arat. Ankara: Türk Tarih Kurumu basımevi, 1998.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekir. *Kitâbü'l-Kabes fî Şerhi Muvatta'î Mâlik b. Enes*. Thk. Muhammed b. Abdullah Veled Kerîm. Darü'l-Ğarbü'l-İslâmî, 1992.
- Kutlu, Sönmez. *İmam Mâtürîdî ve Maturidilik*. Ankara: Otto Yayınevi, 2018.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Te'vilâtü'l-Kur'ân*. Trc. İbrahim Tüfekçi, Yusuf Şevki Yavuz. İstanbul: Ensar Vakfı, 2018.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Kitâbü't-Tevhîd*. Trc. Bekir Topaloĝlu. İstanbul: İsam Yayınları, 2018.
- Özen, Şükrü. "Mâtürîdî ve Siyaset: Hilâfetin Kureyşliĝi mes'elesi". *Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 2009.
- Özcan, Hanifi. "Mâtürîdî'ye Göre Din-Şeriat Ayrımının Felsefi Temelleri". *Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 2009.
- Platon. *Philebos*. Trc. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2013.
- Er-Râzî, Ebû Bekir. *Tefsîr-i Kebîr*, trc. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci Sadık Kılıç, Sadık Doğru. Ankara: Huzur Yayınevi, 1993.
- Rudolph, Ulrich. *Semerkant'ta Ehl-i Sünnet Kelâmı Mâtürîdî*. Trc. Özcan Taşçı. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.
- Et-Taberî, *Taberî Tefsiri*. Trc. Mehmet Keskin. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2006.
- et-Tucîbî, Yahya Muhammed bin Sumadih. *el-Muhtasar min Tefsiri'l el-İmâm et-Taberî*. Tah. Muhammed Hasan Ebu'l Azm ez-Zefeyti. el-Heyetü'l-Mısıriyyetü'l-Ammetu li'l-Küttâb, 1980.
- Uluç, Tahir. *İmâm Mâtürîdî'nin Âlemin Ontolojik Yapısı Hakkında Filozofları Eleştirisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.
- Uluç, Tahir. "İmâm Mâtürîdî Düşüncesinde Etnik ve Kültürel Unsurlar". *Günümüz İslam Dünyasında Meseleler ve Çözüm Yolları* (Uluslararası Sempozyum, 10-12 Ekim 2016). Ed. Cezmi Bayram, Mustafa Tekin, İlyas Topsakal, Kerim Buladı, Fatih Yaman, Doĝan Uçan. 369-398. İstanbul: Şen Yıldız Yayıncılık, 2016.
- Uluç, Tahir. "Abû Mansûr al-Mâtürîdî's Universalist Interpretation of Islam". *İlahiyat Studies* 8/1 (Haziran 2017): 29- 64.